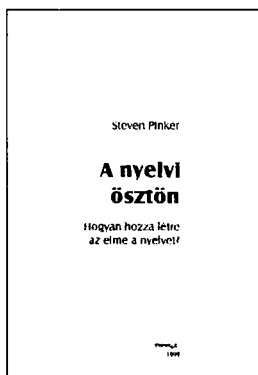

Nyelv- és irodalomtudomány

ÖSZTÖN-E A NYELV?

Az embernél a nyelv ösztönös, állítja Darwin *Az ember származásá*-ban. Régóta folyik a vita arról, magyarázható-e az emberi nyelv biológiailag, és ha igen, hogyan. Most újabb szaktekintély csatlakozott a vitához: *A nyelvi ösztön* című munkájában (1994) Steven Pinker a nyelv biológiai megalapozottsága mellett érvel. Alaptételének bizonyításához felhasználja mindazon ismereteket, amelyeket a tudomány a nyelvről felhalmozott. Így a könyvre, amely tavaly jelent meg magyarul, kettősség jellemző. Egyrészt összefoglaló, szintetizáló jellegű, másrészt újító, irányadó. Egyrészt olvasmányos ismeretterjesztő munka a nyelvészet jelenlegi eredményeiről, másrészt egy kibontakozóban lévő irányzat harcos programnyilatkozata.

Az összefoglaló jellegű fejezetek ismeretterjesztő szándékúak, a nagyközönséghez szólnak. Csevegő, közvetlen stílusban, mindenfajta formalizmustól mentesen, hétköznapi példákkal élve mondja el Pinker azokat az ismereteket, amelyek a laikusok számára is érdekesek lehetnek a nyelvvel kapcsolatban. A legalapvetőbb kérdéssel kezdi: hogyan függ össze egymással nyelv és gondolkodás. Esettanulmányokkal, csecsemőkísérletekkel, etológiai vizsgálatokkal támasztja alá véleményét, miszerint nyelv és gondolkodás nem határozzák meg, nem előfeltételezik egymást. A köztük lévő viszony a komputációs, illetve reprezentációs modellel ragadható meg legjobban: a gondolkodásnak saját nyelve, reprezentációja (*language of thought*) van, amellyel műveleteket végez, ez azonban közvetlenül egyetlen természetes nyelvnek sem felel meg, de lefordítható azokra.

Pinker a nyelvészet problémáit a hagyományos nyelvi szinteknek megfelelően tekinti át. A szintaxist tárgyalja először. Chomsky nyomán megmutatja, hogy a strukturáltság, a megszerkesztettség a nyelv alaptulajdonsága. A mondatyszerkesztés diszkrét kombinatorikus rendszerként működik, amely újraíró szabályok alapján véges számú elemből végtelen számú mondatot tud létrehozni. Bár Pinker több chomskyánus modellt is bemutat, az alternatív megközelítésekkel adós marad. Nem véletlenül. A biológiai álláspont számára ugyanis elengedhetet-

lenül fontos a Chomsky-féle modell azon alapfeltevése, miszerint a nyelv olyan univerzális struktúrákkal rendelkezik, amelyek a beszélők számára már a nyelv elsajátítása előtt, mintegy genetikusan meghatározva adóttak.

A szavak szintjének tárgyalása két részterületet foglal magában: a morfológiát és a lexikont. E fejezet jelentőségét az adja, hogy Pinker saját kutatásairól számol be, amelyek kiemelkedő szerepet játszottak az elmúlt évek egyik legfontosabb nyelvészeti vitájában. A kérdésre, vajon a morfológia szabályalapú-e vagy a lexikonban tárolódik, Pinker válasza az, hogy a nyelv kettős természetű: a reguláris formákat szabályok állítják elő, a rendhagyó alakokért a memória felelős. Vegyük észre, hogy ez nem korszakalkotóan új, hiszen a nyelvtudomány évszázadok óta szabályokkal és kivételekkel dolgozik. E modell azért jelentős mégis, mert a korábbi szélsőséges nézetek (csak szabályok Chomskynál, csak asszociációs rendszerek a konnekcionistáknál) után egy köztes álláspontot foglal el, amely — úgy tűnik — empirikusan is igazolható.

Mivel a nyelv vizsgálata a megismeréstudományok tágabb keretébe illeszkedik, Pinker a társtudományok nyelvvel kapcsolatos vizsgálódásait is összefoglalja. Az elmélet kutatása, a nyelvészet és az informatika szorosán összekapcsolódnak egymással: a mesterséges intelligencia kutatói olyan számítógépeket igyekeznek létrehozni, amelyek az emberhez hasonlóan használják a természetes nyelvet. A szerző elemzi, miért fulladtak mind e ideig kudarcba ezen próbálkozások. Az emberi mondatmegértésben olyan képességek játszanak szerepet, amelyek nem mechanikusak, s így a számítógépnek nem taníthatóak meg. Ezeket a képességeket egyrészt a pszicholingvisztika, másrészt a pragmatika vizsgálja. Míg az előbbi diszciplína eredményeit Pinker számos kísérlet leírásával részletesen bemutatja, az utóbbiról néhány fontos alapelv (Grice-i maximák, kommunikációelmélet) megemlítésén kívül kevés szót ejt.

A nyelvi változatosság kulcsfontosságú probléma a generatív keretben dolgozó nyelvészek számára, hiszen látszólag ellentmond az univerzális nyelvtannak. Éppen ezért Pinker hosszan, a kérdést több szempontból

körüljárva érvel amellett, hogy a változatosság összeegyeztethető az univerzális elvekkel. Arról van szó ugyanis, hogy a nyelvek különbözősége felszíni, míg azonosságaiuk mélyebb szerkezetükben találhatóak. A nyelvek sokfélesége a nyelvi változásban, a nyelvek szerves fejlődésében gyökerezik. Ezzel kapcsolatban a nyelvcsaládokat, a történeti nyelvészeti módszereit, valamint a nyelvi változás okait említi a könyv.

A mai nyelvészetben a nyelvelsajátítás, a gyermeknyelvi kutatások az érdeklődés középpontjában állnak. Az erre vonatkozó fejezetben Pinker végigköveti, hogyan alakul ki a kisgyermeknél a nyelv — milyen problémákkal szembesül a gyermek anyanyelvének elsajátításakor, s milyen stratégiák, módszerek állnak rendelkezésére a megoldáshoz. A gyermekeken végzett megfigyelésekkel, tanulmányokkal a szerző azt próbálja alátámasztani, hogy az ember innát nyelvi rendszerrel, univerzális grammatikával születik. Ez fontos bizonyítékokat szolgáltat az evolúciós nézet számára.

Az eddig elmondottak alapján úgy tűnhet, egy alapszintű, bevezető jellegű egyetemi tankönyvvel állunk szemben. Az elmélyült olvasó számára azonban nem a fent leírt fejezetek jelentik a lényegi mondanivalót, hanem részint a bevezető, részint a záró részek, amelyekből kirajzolódik a Pinker által hirdetett új szemlélet. Már az első két fejezetben világossá válik a szerző elméleti hovatartozása. Egy biológiai alapú, erősen darwinista nyelvfelfogás mellett foglal állást, hadat üzenve ezzel a standard társadalomtudományi modellként (STM) emlegetett megközelítésnek, amely — szerinte — a 20-as évek óta uralja a társadalomtudományokat. Ezenkívül a mai nyelvtudományban is meghatározza saját helyét. Elfogadja és alkalmazza a Chomsky-féle generatív nyelvészetet, egy lényeges alapelvtől eltekintve — éppen az evolúció előbb említett kérdésében száll szembe a generativistákkal. Míg Chomsky mindig is elzárkózott az evolúciós magyarázattól, Pinker úgy véli, a nyelv szelekciós hatásra alakult ki.

E lényegi gondolatok azután a könyv végén ismét visszatérnek. A nyelv neurobiológiája különösen hangsúlyos terület, hiszen itt közvetlen bizonyítékok nyerhetők a biológiai meghatározottság alátámasztására.

Pinker részletesen leírja a nyelvért felelős agyi területeket, illetve az ezekhez kapcsolódó specifikus sérüléseket, afáziás zavarokat. Létezésük igazolja, hogy a nyelv moduláris, azaz hogy több különálló, feladat-specifikus egységből áll.

Ezt követően Pinker részletesen kidolgozza a nyelv kialakulásáról vallott darwinianus elméletét. A gondolat, miszerint a nyelv az emberi elme egyik evolúciósan létrejött biológiai rendszere, nem új. Éppen ezért Pinker a hagyományos ellenérvek cáfolatával indítja okfejtését. Az evolúciós magyarázatokkal szemben gyakran elhangzik az az érv, hogy a nyelv csak az emberre jellemző és egyedülálló az élővilágban. Nem az állati kommunikáció szerves folytatása, éppen ezért nem is jöhetett létre az evolúció során. Pinker azonban világossá teszi: ahhoz, hogy valaminek evolúciós eredetet tulajdonítsunk, nem szükséges, hogy több faj is mutassa az adott tulajdonságot.

Chomskytól származik az ellenérv, miszerint bár a kommunikáció hasznos az evolúció során, ez önmagában még nem ad számot a nyelv szerkezetének bonyolultságáról, finomságáról. Pinker ezzel szemben azt próbálja igazolni, hogy még a nyelv legkifinomultabb szerkezetei is adaptációs előnyvel bírnak, tehát ezek is szelekciós nyomásra alakultak ki. A feltételes mondatok például, amelyek nyelvi formájukat tekintve általában igen bonyolultak, lehetővé tették elődeink számára, hogy hipotetikus szituációkról beszéljenek, ezáltal jövőbeli cselekvéseiket jobban meg tudják tervezni.

Éppen a nyelv komplexitása támasztja alá legjobban — érvel Pinker —, hogy evolúciós fejlődésről van szó. Nem feltételezhető, hogy egy ilyen bonyolult rendszer pusztán véletlenszerűen jelenjen meg az emberi elmében. Sokkal elfogadhatóbb az a magyarázat, hogy az összetettségnek ezt a szintjét a nyelv fokozatosan, egymást követő kis adaptációs változások eredményeképpen érte el.

A cáfolatok után hirdeti ki Pinker azt a programnyilatkozatot, amely miatt a könyv egyáltalán megszületett. Az eddigiek ürügyet és közvetett bizonyítékokat szolgáltattak ahhoz, hogy Pinker bemutatthassa és alátámaszthassa a nyelv biológiai beágyazottságáról alkotott elméletét. Ezen a helyen már

tudományelméleti, tudomány-szociológiai következményeket is levon hipotéziséből. Amikor a nyelvet evolúciós alapon magyarázza, szembeszáll a standard társadalomtudományi modellel, amely azt hirdeti, hogy az emberi kultúra független a biológiai meghatározottságtól, az individuumot nem genetikai öröksége, hanem az őt körülvevő társadalom formálja, így a nyelv is társadalmi termék. Ez azonban Pinker szerint nyilvánvalóan hamis állítás, a társadalomtudományokban uralkodó STM pedig téves. Éppen ezért ezt el kell vetni, s a társadalomtudományokat biológiai alapokra kell helyezni, mert a kultúrát az emberi evolúció során kialakult pszichológiai mechanizmusok hozták létre, ezek pedig evolúciósan magyarázhatóak. Ezáltal megszűnne a szakadék a természettudományok és a társadalomtudományok között, helyreállna a tudomány egysége. Pinker úgy tűnik fel, mint aki Chomsky innatizmusa és univerzális nyelvtana után a végső lépést tette meg afelé, hogy a nyelvészetet a kognitív tudományokkal, valamint a természettudományokkal integrálja.

Az evolúciós szemlélet persze nem csak Pinkernél jelenik meg. Lelkes hívei szerint a kultúrát az evolúció során kifejlődött pszichológiai mechanizmusok hozzák létre, ezért az egyes kultúrák, akárcsak a nyelvek, a felszíni változatosság ellenére bizonyos univerzálékban megegyeznek.

Mindezek alapján Pinker könyve sok nyelvész szemében mézzel bevett orvosságnak tűnhet. Az oly sok nyelvtudós számára keserű biológiai, evolúciós elméletet humoros, színes ismeretterjesztéssel tálalja, amely a hatás szempontjából vajmi keveset ér ugyan, de ismert és szeretett íz, amely miatt a beteg talán mégis hajlandó lenyelni a rossz ízű gyógyszert. A csalogató körítésre azért van szükség, mert ma még az sem egyértelmű, vajon a gyógyszer egyáltalán orvosolja-e bajainkat. Jelentősége épp ebben rejlik. Ahhoz, hogy megtudjuk, orvosságunk hozzásegít-e a gyógyuláshoz, először mindenképpen ki kell próbálnunk. Pinker azt akarja elérni tehát, hogy a nyelvtudományban is bontakozzanak ki az evolúciós szemléletű kutatások.

Külön is érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy *A nyelvi őstön* magyar kiadása

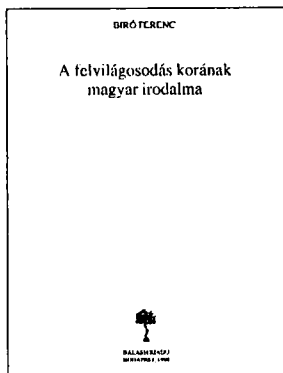
nem egyszerű fordítás, sokkal inkább átültetés, alkalmazás. A könyvben említett nyelvi jelenségek angol példáinak lefordítása mellett magyar nyelvű anyag (irodalmi szövegrészletek, újsághírek stb.) is segítik a jobb megértést. Ezenkívül a magyar kiadás kiter a releváns hazai kutatásokra is, megemlíti az adott témákban megjelent fontosabb

hazai munkákat. (Steven Pinker: *A nyelvi ösztön. Hogyan hozza létre az elme a nyelvet? Fordította Bócz András, Typotex, Budapest, 1999. 496 o.*)

Gervain Judit

FELVILÁGOSODÁS ÉS IRODALOM

Bíró Ferenc 1997-ben a Magyar Tudományos Akadémia által jutalmazott könyve harmadik kiadást ért meg, ami bizonyítja sikerét. Kézikönyvről van szó, amely bemutatja a felvilágosodás korának magyar irodalmát, hazai forrásokra, adatokra és összefüggésekre támaszkodva, nem feledkezve meg a külföldi hatásokról sem. Ez utóbbi tekintetében érdemes lett volna jelezni, ott, ahol szükséges, a külső filozófiai és irodalmi irányzatokat, amelyek meghatározták a magyar felvilágosodás szellemi légkörét. A könyv újdonsága, hogy művelődéstörténeti és szociológiai szempontokból vizsgálja a fejlődést, és ehhez kapcsolja az irodalom eszmei és műfajok szerinti alakulását.

A kezdeteket nem a szokásos dátumtól, tehát 1772-től indítja, hanem előbből, és a hatást sem zárja le a XIX. század elején. Mint mondja, „egy szélesebb, az előzményeket is magában foglaló modell keretei között célszerű szemügyre venni” (10.) az új irodalom megjelenését. Ennek következtében megvizsgálja a barokk és a felvilágosodás

közi irodalmat, s ezen belül a magyar nyelv előretörését, a moralitás irodalmi megjelenését és Faludi költészetét, bemutatva a „laicizálódó értelmiség” feltűnését. A nemeség új irodalmát főleg Haller László, Teleki József vagy Amadé László írásain át szerepelteti, de ide sorolja Fekete Jánost is, aki véleményünk szerint inkább a felvilágosodás irodalmába tartozik.

„A felvilágosodás áttörését” 1780 köré teszi, s benne Orczy Lőrinc, Bessenyei György, Barcsay Ábrahám, Ányos Pál és Báróczi Sándor munkái szerepelnek. Bár Orczy támogatta Bessenyeit és bár a „luxus apológétája” is volt, inkább a barokkhoz kapcsolódott. A főhelyet Bessenyei foglalja el, akit a szerző kitűnően ismer, s akinek spinozizmussal tarkított filozófiáját, politikai dilemmáit és művelődési programját részletesen adja elő. Többek között itt is idézi Kosáry Domonkos munkáját „a rendi felvilágosodásról” (86). amely véleményünk szerint ellentmondásokat vet fel, nem elsősorban a politikában, hanem a filozófiában és az irodalomban. Az 1780-as években megjelennek a nemesek mellett a polgárok, akik a városokban telepsznek meg és közönséget keresve végigjárják az országot.

Az *Eszmék* című fejezet a nyelv, az irodalom és a filozófia kapcsolatával és az „írók történelmével” foglalkozik. Az elsőt illetően egyet kell érteni azzal, hogy a magyar nyelv ügye nem politikai, hanem irodalmi szempontból jelentős ebben a korban. Nem lehet viszont elfeledkezni arról, hogy a kérdésnek nemzeti értelme is van (a latinnal szemben), és hatást gyakorol a Magyarországon élő más népek nyelvi fejlődésére is. Az utóbbi hatás kezdetben előnyös, az egyetértést szol-

gálja (Budai Egyetemi Nyoma), de hamar kialakulnak a nemzeti szembenállások. Ami az irodalom és a filozófia kapcsolatát illeti, a szerző a toleranciát helyezi előtérbe, de keveset szól II. József rendeletének hatásáról és a körülötte kialakult röpirati vitáról. *Az írók történelme* az eredet, a honfoglalás és az ún. „visszavonás” (a nemzet rendi megoszlása) kérdéskörét tárgyalja, és itt előtérbe kerül a latin történetírás hatása. Úgy vélem, érdemes lett volna szólni a korabeli latin irodalomról (és nemcsak a történetírásról), amely befolyásolta más területeken, így az irodalomban is, a magyar fejlődést.

E bevezető fejezetek után a szerző ismerteti a műfajok történetét, elemezve eszmei és esztétikai jellegzetességüket. A regénnyel kapcsolatban kitűnő bemutatót ad Kármán *Fanni hagyományairól*. *A színház nélküli színművek* című fejezetben utal az iskolai színjátszásra, visszatér Bessenyei Ágására és Csokonait méltatja. A legrészletesebben a költészetről szól ismerteti az antik, a magyaros, a nyugat-európai verselést és a szabadverselés megjelenését. Újszerű *A költészet a mindennapokban* című rész, melyben többek között tárgyalja Gyöngyössi János vagy Gvadányi József verseit, de megemlékezik a női költőkről is. „*Az önelvű költészet*” képviselői között elemzi Verseghy Ferenc, Dayka

Gábor, Fazekas Mihály, Virág Benedek verseit. Részletesen ismerteti Batsányi János művészetét, amely átvezet a felvilágosodástól a romantikához. Önálló fejezetet képez Csokonai Vitéz Mihály, akinek bemutatja erkölcsstanát, filozófiáját és ars poeticáját, kiemelve máig ható eredményeit és belső elmentmondásait.

A *kitekintésben* többek között igyekszik meghatározni a felvilágosodás stílusát, de nem emlékezik meg arról a vitáról, amely a neoklasszicizmus körül a mátrafüredi konferenciákon kialakult.

Bíró felhasználja a kor történeti és irodalomtörténeti magyar irodalmát, s támaszkodik elsősorban *Kosáry Domokos* és *Szaunder József* tanulmányaira. Kitekint ugyanakkor a mai külföldi forrásokra is (*Bourdieu, Todorov*), bizonyítva elméleti tájékozódását. Ellenvetéseink dacára, a könyv kitűnő képet ad a magyar felvilágosodás eszmei jelenségeiről, az egyes műfajokról, és különösen a költészet helyzetéről, bizonyos részletek ismételt kiemelésével világos stílusban értekezik. (*Bíró Ferenc: A felvilágosodás korának magyar irodalma. Balassi Kiadó, Budapest, 1998. 453 o.*)

Köpeczi Béla

AZ ÉRTELEM, A JELENTÉS KERESÉSE

A nyugati irodalomtudományban a század hatvanas éveiben új divathullámként megszületett az ún. befogadasesztétika, amely szerint a műalkotásoknak nincs általános érvényű, korokon és helyeken átvivő, időtálló, objektív értékük, hanem minden irodalmi mű vagy képzőművészeti alkotás értéke kizárólag az egyes olvasók (illetve nézők) egyéni véleményétől függ: az egyéni olvasó (néző) szubjektív ítélete, „befogadása” (*reception*) szabja meg a műalkotás alkalomszerű értékét. Ez az esztétikai elmélet önmagának mond ellent, mert ezek szerint nem létezhetik esztétika mint általános érvényű értékítéletek alapján mérlegelő diszciplína, nincsenek normatív mércék, nem érvényes az arisztotelészi három „abszolút érték”

(szép, igaz, jó) hagyományos európai izlés- és erkölcsrendszere. Logikusan továbbvezetve, e nézet a társadalmiságot tagadja, mert eszerint mindenki saját izlése szerint mondhat igazat vagy hazugságot, lehet becsületes vagy gyilkos.

E jellegzetesen anarchista és agnosztikus esztétikai elmélet Nyugaton már divatját már, mint sehová sem vezető, meddő ötlet, de Magyarországon — szokásos késéssel — ma is több, tekintélyt élvező követője akad. Szepes Erika könyve ennek a nézetnek üzen hadat. Bevezetőben (bőséges bibliográfiával) részletesen ismerteti az elmélet kialakulását, jelentősebb hazai és külföldi képviselőinek, valamint cáfolóiknak nézeteit, utána egész könyvének verselemzéseivel az ellenkező

álláspont lehetőségét mutatja be. Munkamódszerét így határozza meg: „Az én menetirányomat, üticélmomat az értelem, a jelentés keresése szabja meg”. Szemben a befogadáselmélet szubjektivistá eljárásával, amely elvi kijelentéseihez merít illusztrációs anyagot a művekből, ő a konkrétumokhoz, az egyes művek objektív, filológiai pontosságú vizsgálatához ragaszkodik.

Mint klasszika-filológusnak, vérebe ivódott a kétezer éves európai hagyományra visszatekintő filológiai eljárás, amely az irodalmi művek megértéséhez és értékeléséhez elengedhetetlennek tartja az adott művet létrehozó kor és társadalom műveltségének (vallásának, történeti eseményeinek, személyi vonatkozásainak stb.) ismeretét. Ennek a hagyományos klasszika-filológiai módszernek a birtokában a legapróbb, rejtett metrikai megoldásokig vagy aktuálpolitikai utalásokig, világnézeti sejtésekig menőleg vizsgálja, mire vonatkoznak az adott költemény első pillantásra közömbösnek látszó mozzanatait, és ezek ismeretében milyen rejtett szépségek tárulnak fel az olvasó előtt.

Könyvének címét Weöres Sándor egyik verséből veszi, amelyre a befogadáselmélet hívei hivatkozhatnak:

*A jó vers élőlény, akár az alma,
ha ránézek, csillogva visszánéz,
mást mond az éhesnek s a jóllakottnak,
és más a fán, a tálon és a szájban,
végső tartalma vagy formája nincs is.*

Igen, jegyzi meg Szepes Erika: „Az alma lehet zöld, sárga, piros, savanyú, édes, de mindig alma, és sosem körte”. Itt ismét visszacseng két, hagyományos antik gondolat. Az egyik a Bevezetőben idézett, Platónnál fennmaradt Prótagorász-hasonlat a szélről: „amikor *ugyanaz* a szél fúj, egyikünk fázik, a másik meg nem” — de a szél a mi érzésünktől függetlenül létezik. A másik az ismert horatiusi megállapítás: „*Sunt certi denique fines, quos ultra citraque nequit consistere rectum*”, akárhogy is vesszük (*denique*), vannak bizonyos határok, amelyek nélkül nem beszélhetünk igazságokról.

Tárgyszerűsége, konkrétumokon alapuló, minden apróságot figyelembe vevő munkamódszerét egyetlen példával érzékeltethet-

jük. Kiss Benedek: *Kenyeret anyám úgy eszik* című versének első versszakja így hangzik:

*Kenyeret anyám úgy eszik,
mint aki folyvást éhezik,
s darabkájáért, ha lehull,
pokol jár irgalmatlanul.*

Az elemzés során még a versforma jelentőségét is kifejti, amit a legtöbb olvasó nem is sejt, de aminek ismeretében még jobban megragadja figyelmünket a költemény: „A költemény formája *ambroziánus himnusz*, az a versforma, később műfaj, amelyet az i.sz. 340—397 között élt Szent Ambrus püspök talált fel és alkalmazott először (ezért nevezték el róla ezt a formát), és amelynek sok évszázados története a keresztény vallás történetével fonódik össze. Profán himnusz ez a vers, de profánnak nem a himnuszt megszenteltető értelmében, hanem abban, hogy földi lényt emel égi szférába, e világi ember felé fordul szinte vallásos átitatással.” (57.)

A könyv túlnyomórész ma élő, vagy a közelmúltban elhunyt magyar költők verseit elemzi. Első fejezetében 12 (részben görög-latin, részben mai magyar) költeményt vizsgál esztétikai szempontból a filológia módszerével. A következő fejezet azt az éles szemű megfigyelőképességet igénylő módszert választja, hogy egy-egy költő (összesen tíz) egy-egy teljes verseskötetéből elemzi ki a kötetet összetartó, annak alaphangulatát adó motívumokat. Ilyen alapmotívum pl. Botár Attilánál a kert, a szürkésfehér szín, Takács Tibornál a csillagok. A harmadik fejezet három eposzt vizsgál (Vergilius, Zrínyi, Vasvári Pál). Különösen tanulságos, ahogy — Négvesy László megállapításához csatlakozva — kimutatja: Zrínyi a teljes antik és barokk eposz-irodalom fölényes ismeretében, de azokat nem epigon módon utánozva alkotott önálló magyar költeményt. (Főlöszleg mondanunk, hogy Szepes Erika elemzéseit hasonlóképpen rendkívül széles körű tudás jellemzi.)

Az utolsó, legátfogóbb elemzés Weöres Sándor költői világképével foglalkozik. *Az égsapkájú ember* című versből kiindulva, a legapróbb részletekig boncolja Weöres sajátos költői világát. Ha valaki idegenkedéssel

fogadja, értelmetlennek vagy csak a szerző által érthetőnek, öncélú játéknak tartja Weöres költeményeinek java részét, pontosabban Weöres hozzáállását a költészethez, akkor is tanulsággal olvashatja, hogyan bontható ki e különös, ezoterikus szimbólum-rendszerből egy összefüggő, mitikus-kozmikus világkép.

A könyvet a NAT-ban nem szereplő kortárs magyar költők precíz kislexikona egészíti ki. (Szepes Erika: *A vers mint alma. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999. 339 o.*)

Vekerdí József

A LATIN ÉS AZ ÚJLATIN NYELVEK KÖZÖTTI ÁTMENET

A latin és az újlatin nyelvek közötti átmenet tanulmányozása már elég korán arra a feltételezésre vezette a romanistákat, hogy a latinul beszélő világban, mint minden más nagyobb nyelvközösségben, nagyon sok nyelvi (földrajzi, társadalmi rétegződés szerinti) változat élt egymás mellett, és a ránk maradt klasszikus latin szövegek csak egy változatot képviseltek a sok közül (nem is éppen azt, amelynek a legnagyobb szerepe volt az újlatin nyelvek kialakulásában). Ezen felismerés fényében a tudósoknak a dokumentáció problémájával is szembe kellett nézniük. A latin és az újlatin nyelvek közötti átmenet elsősorban a beszélt nyelv szintjén játszódott le, míg ránk csak írott szövegek maradtak. E szövegek nem tükrözik a beszélt nyelvet, hiszen biztosak lehetünk abban, hogy az újlatin dokumentáció megjelenése előtt mindenki, aki hozzáfogott az íráshoz, azzal a szándékkal tette, hogy latinul írjon (ezt egyértelműen bizonyítja az a tény, hogy ezek a szövegek egészen jól megőrzik a klasszikus latin morfológiát). A klasszikus tradíció mellett léteznek ugyan olyan szövegek is, amelyekben kisebb-nagyobb mértékben találhatók eltérések a klasszikus normához képest, de ezek semmiképpen sem tekinthetők a beszélt nyelv többé-kevésbé hű *szándékos* visszaadásának: az eltéréseket elsősorban a célzott norma tökéletlen birtoklásának kell tulajdonítanunk. A hibák egy része valószínűleg a beszélt nyelvi jelenségeknek a klasszikus normába való *spontán* beszűrődéséből adódhatott, de ennek megállapítása tüzetes vizsgálatot igényel. A helyzetet csak súlyosbítja, hogy míg a beszélt nyelv az idők folyamán az újlatin típus felé fejlődött, az írott szövegek-

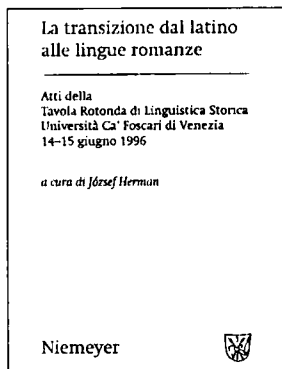
ben csak részben tapasztalható ilyen változás: a különböző korszakokból származó szövegek közötti különbségek elsősorban az adott korszak általános kulturális szintjének tulajdoníthatók, melynek függvénye az írásban használt latin nyelv rosszabbodása, ill. javulása. Ez nem azt jelenti, hogy a szövegekben felbukkanó romanizmusok nem változnak a századok folyamán — olyan nyelvi változások, melyek később következnek be, természetesen később is jelennek meg a szövegekben —, de az írott nyelv semmiképpen sem tart lépést a beszélt nyelv fejlődésével: a két regiszter közötti távolság általában csak nő.

Az imént nagy vonalakban felvázolt képen nagyon sok a tisztázatlan és vitatott kérdés, mint például a) külső nyelvtörténeti szempontból: az olyan diglosszikus társadalmakban, mint amilyenek az újlatin nyelvű országok voltak az ókor végén és a kora középkorban, meddig lehetett az irodalmi latinnak szóbeli használata (legalábbis az emelkedettebb regiszterekben)? Meddig volt az írástudatlanok számára érthető az írott nyelv? Meddig tekintette a nyelvközösség az írott latint és a beszélt nyelvet egyazon nyelv két változatának? b) Belső nyelvtörténeti szempontból: mikor lettek az irodalmi latin és a spontán nyelv közötti különbségek elég jelentősek ahhoz, hogy két külön nyelvről beszélhessünk, ill. a spontán nyelv külön földrajzi változatairól? A nyelvi változás fokozatosan vagy katasztrófaszerűen ment végbe? c) Módszertani szempontból: mit mondhatnak minderről az írott források? Hogyan kell őket vallatóra fogni?

Ezekre és hasonló kérdésekre kerestek választ annak az I. Történeti Nyelvészeti

Kerekasztalnak a részvevői, melyet „A latin és az újlatin nyelvek közötti átmenet” címmel *Herman József* rendezett Velencében, és amelynek anyaga most olvasható a tübingeni Niemeyer kiadónál megjelent kötetben.

A kötet írásai közül csak néhányat emelek ki, melyek a szűkebb tudományterületen kívüliek érdeklődésére is igényt tarthatnak mind az általuk felvetett problémákat, mind pedig tudományos tartalmukat tekintve.

Herman József (La chronologie de la transition: un essai) a szövegek tanúbizonysága alapján megállapítja a legfontosabb újlatin fonetikai és morfoszintaktikai innovációk kronológiáját. Az átmenetnek két nagyobb fázisát különíti el, és megállapítja, hogy a változások első hulláma nem módosította lényegesen a latin nyelvközösség egységét; csak a VIII—X. században, az innovációk második hullámának lezajlásával tudatosul a beszélőkben az a felismerés, hogy az irott és beszélt nyelv két külön nyelv.

Johannes Kramer (Warum die Alltagssprache des 6. Jh. nicht zur Literatursprache wurde) meggyőzően kimutatja, hogy a vulgárizmusoktól leginkább hemzsegó szövegek sem azzal a szándékkal születtek, hogy visszaadják a beszélt nyelvet, és hogy megfelelő egyszerű szerkezetek és a bő redundancia használatával nagyon sokáig lehetett olyan latin szövegeket írni, melyek mindenki számára elfogadhatóan érthetőek voltak — ezzel sokáig fennmaradhatott a diglosszia akkor is, amikor (a VII. századtól kezdve) a két regiszter jelentősen eltért már egymástól.

Alberto Varvaro Documentazione ed uso della documentazione c. tanulmányában először göröcső alá veszi a dokumentáció prob-

lémáját, annak esetlegességét és a vele kapcsolatos interpretatív kérdéseket, aztán szociolingvisztikai szintre helyezi a változás fokozatos, illetve katasztrófaszerű jellegének kérdését: bár a latin nyelvközösségben mindig is éltek egymás mellett különböző változatok, a Római Birodalom korában egy asszimiláló társadalmi kohézió mindig képes volt együtt tartani az esetleges divergens tendenciákat, és a presztízsnorma felé irányítani a beszélt nyelvet. Amikor ez az erő alábbhagy, a beszélt változatok jelentős része elszakad a normától — ez katasztrófaszerű változás volt, de nem magukban a nyelvi tényekben történt, hanem értékelésükben.

Alberto Zamboni (Cambiamento di lingua o cambiamento di sistema? Per un bilancio cronologico della transizione) azoknak a morfológiai és szintaktikai újításoknak a kronológiáját állítja fel, melyek jelentős szerepet játszottak a latin és az újlatin nyelvek közötti nagy tipológiai változásban, melyet a szerző a IV—VI. századra tesz.

Michel Banniard (Diasyst Àmes et diachronie langagi Àres du latin parlé tardif au protofrançais) elemzi a szövegekben szereplő, a nyelvi változatokra használt kortárs elnevezéseket, és ezeken keresztül a nyelvi variációról vallott korabeli felfogást: ennek alapján megállapítja, hogy az észak-francia nyelvközösségben 750 és 850 között megy végbe az a változás, amelynek végeredményeképpen a latint és a beszélt nyelvet immár nem egy nyelv különböző regisztereinek, hanem két külön nyelvnek tekintik a beszélők. Banniard ezután felvázolja a függőleges kommunikációs helyzetekben való megértés problémáit, fókáit, és az e téren lezajlott változást is ugyanarra a korszakra datálja.

A velencei kerekasztal aktáiból világosan kitűnik, hogy a latin és az újlatin nyelvek közötti átmenet nemcsak a latinisták és a romanisták számára gyümölcsöző kutatási terület, hanem a levonható általános következtetéseknek köszönhetően a nyelvvaltozással foglalkozó minden olyan nyelvész számára is, aki a dokumentáció és az összehasonlító rekonstrukció értelmezési problémáival, a nyelvvaltozatok együttélésével és dokumentálhatóságával, vagy a tipológiai változással foglalkozik.

A magyar nyelvtudomány külön sikerének számít az, hogy a kerekasztal, sőt kerek-

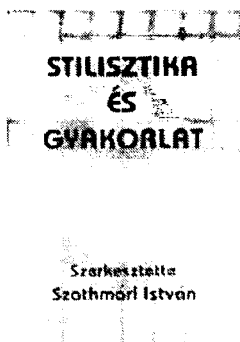
asztal-sorozat gondolata és megvalósítása a Velencei Egyetemen oktató magyar latinista és romanista Herman Józsefnek köszönhető. (*La transizione dal latino alle lingue romanze. Atti della Tavola Rotonda di Linguistica Storica, Università Ca' Foscari di Venezia,*

14-15 giugno 1996, a cura di József Herman, con la collaborazione di Luca Mondin, Tübingen: Niemeyer, 1998, pp. (viii)+260)

Giampaolo Salvi

HOL TART MA A STILISZTIKA?

A könyv az ELTE Mai magyar nyelvi tanzéke mellett működő stíluskutató csoport második munkája. Az első (*Hol tart ma a stílisztika?* Budapest, 1996.) zömében stíluselméleti jellegű kötet volt, ezt követte a jelen tanulmánygyűjtemény, amely főként „működés közben mutatja be az egyes megközelítési, elemzési módokat és eljárásokat” (27). *Michel Arrivé* 1969-ben még azt jelentette ki, hogy a stílisztika halottnak tekinthető, ám azóta a francia, a német, az angol, az amerikai, a magyar és a többi irodalom- és nyelvtudományban megsokszorozódott a stílisztikai tanulmányok száma, és egyáltalán nem látható semmi jele e határterületi diszciplína elhalásának. Ellenkezőleg: a stílisztika tárgyköréhez tartozó jelenségek vizsgálata során a stílisztikai ágak egyaránt fejlődtek (a stílisztikai minősítés, a stílisztikai elemzés, az irányzati stílisztika), és sokat alakult a stíluselmélet is (l. *Tolcsvai Nagy Gábor* szerk.: *A stílus diszkurzív elmélete.* Helikon 1995/3.).

A stílisztikai kutatások kiszélesedését és sokrétűvé válását a Szathmári által vezetett stíluskutató csoport jelen kötete is mutatja. Elsősorban azzal, hogy azoknak a költőknek

és íróknak a stílusát is vizsgálják, akik ez idáig jobbra kimaradtak a stíliszták látóköréből (Elek Artúr, Gulácsy Irén, Kós Károly, Sinka István, Márai Sándor, Szentkuthy Miklós, Prohászka Ottokár). Szerepelnek a klasszikus modernség fő vonalának alakjai is (Babits, Kosztolányi).

A kötet három részre van osztva. Az első részben költői műveknek, a másodikban szépprózai műveknek, a harmadikban stílusrétegeknek, műfajoknak, szövegszerkezeti jellemzőknek vizsgálatával foglalkozik a huszonnegy szerző: Két tanulmány is elemzi Kosztolányi *Halotti beszéd* című versét. *Gáspári László* a vers retorikai jellegét az összefüggéssel nagyrészt azonos felépítése alapján tárja föl, *Szikszainé Nagy Irma* pedig első szövegemlékünkkel párhuzamba állítva bizonyos intertextualitás-viszonyokra képes elemzésében rámutatni. *Kulcsár-Szabó Zoltán* olyan elemzési módszerrel dolgozik egy Szabó Lőrinc-vers kapcsán, amelynek során „egy irodalmi szöveg (...) olvasni kezdi saját (lehetőséges) olvasatait (s ezt az elemzőnek kell lehetővé tennie)” (107), a Szabó Lőrinc-vers pragmatikája és retoricitása egymást létesítik és feltételezik. *Danyi Magdolna* Píliniszky János költői nyelvének metaforahasználatát elemzi „funkcionálásuk s egyben nyelvi szerkezetük szerint”, dolgozata az efféle kutatások legjobb hagyományát folytatja. Ugyanez mondható el — áttérve a második fejezetre — *Bencze Lóránt* tanulmányáról, amely egy Prohászka-elmélkedéssel foglalkozik, *Kocsány Piroska* munkájáról, amely Németh László és Móricz Zsigmond egy-egy regényének narrátorviszonyairól, szól, és ugyanez tartható *Tolcsvai Nagy Gábor*nak a Szentkuthy-próza párhuzamos ellentéteit vizsgáló elemzéséről. A harmadik részben szintén Tolcsvai Nagy Gábor Babits-esszét

elemző írása mutatja az újabb módszerű és szemléletű stílus kutatást a legjobban, ami nem jelenti azt, hogy a többi munka ne lenne a felsőoktatásban és a tudományosságban hasznosítható és hasznos. *(Stilisztika és*

gyakorlat: Szerkesztette: Szathmári István, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998. 373 o.)

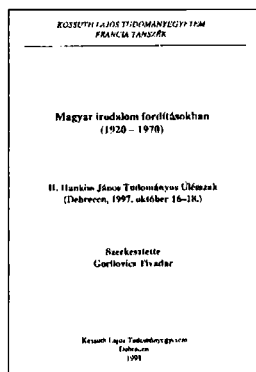
Büky László

MAGYAR IRODALOM FORDÍTÁSBAN (1920—1970)

„*Salziger sind die Tränen*” — visszhangzik Goethe lírai állítására Ady Endre még számunkra még elevebb kezdősora *A magyar Messiasok* elején. A német nyelvű fordítást az ismeretlenségből Fried István emelte ki egy talán 1935-ben kiadott gyűjtemény (*Ungarische Dichtungen, übertragen von Ladislaus Szemere* — Bp.) lapjairól. A bevezetőben idézett változat első szava tintával írva módosult a nyomtatott „*Bitterer...*” főlött. Tünődhetünk, melyik variáns hívebb a génjeinkben őrzött eredetihez. Elgondolkozhatunk arról is, hogy egy „nemzeti költőt” miként lehetséges más nyelvekre átültetni, a „versszöveg” milyen mélységben tolmácsolhatja a hagyományosan történelmi, érzelmi és szellemi tartalmakat.

A Herder-díjas professzor „leletfelmutatása” egy debreceni konferencia előadásainak gyűjteményében lett olvasható. Az ülés szak célja egy kissé talán „az ismeretlenség túlszóztó könnyeinek” száritgatását is szolgálhatta, miközben az előadók kitűnő történelmi, komparatiztikai, fordításesztetikai, -kritikai, irodalomszociológiai és összefoglaló tanulmányokban értékelték szépirodalmunk nyolc nyelvű megjelenéseit. Nemritkán személys élményű és kritikai erényű összegzésekben a katalán (*Faluba Kálmán*), szlovén (*Lukács István*), spanyol (*Rónai Zoltán*), lengyel (*D. Molnár István*), főként a francia (pl. *Hanus Erzsébet*) folyamatokat az adott évszámok között. A történelmi felmutatás mellett a többség tudományos, elméleti és elvi problematikával is foglalkozott, pl. a „*kultúrdiplomácia*” változó szemléletével és dilemmáival, akár az „*idegen nyelvű versélmény szabadságával és kötöttségeivel*” és egybekkel, itt-ott az „átültetések” nyomasztó kilátástalanságaival is. Külön fókuszba kerültek az egykori összefoglaló „lírai keresztmetszetek”: *Kiss Sándor* pl. Gara László legendás francia

nyelvű antológiáját (1962) értékelte újra, a kevésbé legendás orosz nyelvűt (1952) *Gorelity József*, annak példajaként, hogy miként torzult és fajulhatott a szellemi diplomácia aktuálpolitikai leckévé.

A konferencia és gyűjtemény spiritus rectora, *Gerliczics István* megnyitójában summázta a közös gondolkodás célját, egyben indítékait: „...*irodalmunk külföldi fogadtatásának, illetve megítélésének kérdése századunkban, különösen Trianont követően ...élénken foglalkoztatta irodalmi közvéleményünket...*” — olvasható a kötet elején. Említi az egykori elődöt is, a hasonló „nyitást” szorgalmazó Hankiss János professzort, akinek munkásságát az előző ülés szak értékelte és neve jegyezte ez újabb kollokviumot is.

A szervező 1997-ben József Attila lírájának francia nyelvű problematikáját elemezte, hasonlóképpen tett *Joó Etelka* Ady költészetének német, *Jaguszti László* Nagy László himnuszának orosz nyelvű fordításával. Mindannyian szót ejtve „a fordíthatóság” limeszeiről, „az idegen nyelvű versélmény szabadságának és kultúrákötöttségének” mértékhatáiról.

Kosztolányi Pacsirtájának művészi igényű francia megjelenítéséről a társfordító, *Ádám Péter*, a francia nyelvű Móricz-művekről *Marosvári Mária*, Szabó Magda regényeinek francia változatairól *Tegvey Gabriella*, Mészöly Miklós Saulusának „müncheni és kelet-német” kiadásairól *Kiséry Pálné*, két Déry-novella angolságáról *Ortutay Péter* tartott emlékezetes, jó részben személyes tapasztalatú beszámolót. Értékeléseik enyhítik kissé „az elszigeteltség” időnként felbuzgó hazai mélabúját, oldják „az önkinzás” aggodalmait — eleven tapasztalatokkal szolgálnak a kapcsolatépítés nemritkán váratlan lehetőségeiről. Egy teljesebb „literatúrai beilleszkedés” járható mezsgyéje valóban ez lehet, így igazolják eredményeik.

Martonyi Éva tallózása megerősíti ezt a feltételezést — ő a *Nouvelle Revue de Hongrie* 1940 körüli évfolyamaiban közölt tanulmányok és szépirodalmi művek gazdag sorozatait értékeli. Bennük a biztató próbálkozást: a szerkesztők miként ismertették műveltségünket másokkal, mennyiben példa

ma is egykori kísérletük. Evvel szinte fordított előjelű tanulságokat sejtet *Kálai Sándor* összefoglalója irodalmunk külhoni fogadtatásainak visszhangjáról a *Nagyvilág* 1956—1970 közötti évfolyamaiban. A francia nyelvű fordítások körüli viták és elhallgatások folyamatait kiemeli — ezek sem kevésbé árulkodók.

Hozzám a legközelebb *Karádi Zsolt* pályaképrajza került: a nagyszerű *François Gachot* és irodalmunk, képzőművészetünk gyümölcsérlelő kapcsolatáról ír, jelenlétének értékéről és állomásairól. Jeles erényű akár bibliográfiája is.

Összefoglalóként csupán annyi, hogy bőséges jegyzetsorok alapozása kíséri a színvonalas gyűjtemény esszéit és tanulmányait — példát állítva és irányt jelölve a továbbiak elé. (*Magyar irodalom fordításokban (1920—1970)*. Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen, 1998. 212 o.)

Bodri Ferenc

INTELLIGENS SZÖVEGKEZELÉS SZÁMÍTÓGÉPPSEL

A modern kor igényeinek megfelelő informatikai szemléletű nyelvész, illetve nyelvészeti nézőpontú informatikus szerzőpáros munkája kitűnően mutatja be a magyar nyelvi technológia mai állapotát. Az Európai Unióhoz közeledve nemcsak a gazdaságnak, a jogrendszernek, a közigazgatásnak, az oktatásnak, hanem a nyelvészeti kutatásoknak és az informatikának is változnia kell. Fel kell készíteni hazánkat és anyanyelvünket az új kommunikációs helyzetekben való sikeres szereplésre. Nemcsak nagyszámú új kifejezést kell befogadnunk, hanem meg kell felelnünk a gyors, hatékony kommunikáció igényeinek is, amiben az informatikának kell segítenie a nyelvhasználókat. A haladó szellemű magyar nyelvtudományban erősödik a felismerés: a nyelvi mérnökökre vár a feladat, hogy helyesírás-ellenőrző, nyelvhelyesség-ellenőrző, elválasztó, pontos és hatékony keresést biztosító, szótárázó, illetve fordító programokat kell kifejleszteni. *Prószéky Gábor* és *Kis Balázs* kötetében minderről meg-

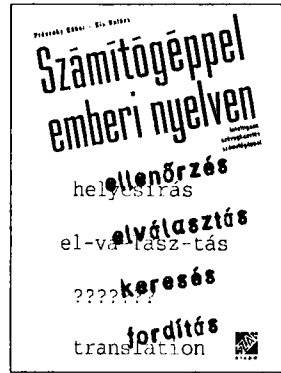
tudhatjuk a legfontosabb és legfrissebb információkat. *Számítógépes nyelvészet* címmel már 1989-ben megjelent egy kötet *Prószéky Gábortól*, és eljött az idő, hogy erről a rendkívül gyorsan változó területről újabb, komoly tudományos értékű összefoglalás szülessen.

A kötetet akár tankönyvként és tudományos forrássanyagként is kiválóan alkalmazhatják a nyelvész és informatikus szakemberek, valamint a témával csak most ismerkedők, ami különösen annak köszönhető, hogy a számítógépes szövegekezelés, a digitális nyelvi modellezés sok tekintetben új tudományterületén logikus és következetes terminológiát dolgoztak ki a szerzők.

Megismerhetjük miként működnek a magyar nyelvű szövegszerkesztőket használók számára évek óta természetesen elválasztó, helyesírás-ellenőrző, és újabban már nyelvhelyesség-ellenőrző programok, milyen nyelvi modellezés van a háttérben. A magyar nyelv teljes struktúráját feldolgo-

zó, kétszintű morfológiai számítógépes nyelvi modellt kellett felállítani ahhoz, hogy a nyelvünk szerkezetének és szabályainak megfelelő gépi helyesírás-ellenőrzés hatékony legyen. Azért kell képessé tenni a nyelvhelyesség-ellenőrzőt a nyelv modellezésére (így a megjelenő szöveg elemeinek a felismerésére és elemzésére), mert gyakorlatilag lehetetlen kivitelezni olyan működőképes automatát, amelyik ismeri az összes lehetséges szóalakot, szintagmát és ezek minden kombinációját. A magyar nyelv morfológiai alapú számítógépes modellezésével — azaz a morfémák és azok alakváltozatainak felismerésével, valamint az alkalmazási szabályok összekapcsolásával — a helyesírás és nyelvhelyesség-ellenőrző képes a szöveg felszíni szerkezetén megjelenő szóalakok helyességét eldönteni. Már önmagában ez is komoly tudományos eredménynek tűnik, de még mindig nem elég a szövegszintű nyelvhelyesség-ellenőrzéshez. A nyelvi modellező programnak a szóhatárt is át kell lépnie ahhoz, hogy a szintaktikai összefüggések ismeretében legyen képes javaslatokat adni a mondat szerkezetési, szórendi és egyéb hibák kijavításához. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a számítógépes helyesírás és nyelvhelyesség-ellenőrzés nem csodafegyver, nem helyettesítheti az anyanyelvi ismereteket, hiszen ezek hiányában nem leszünk képesek a felkínált alternatívák közül választani.

A számítógéppel készülő dokumentumokban keletkező tipikus hibákat felsoroló fejezetből megtudhatjuk, hogy a legtöbb hiba a karakterek (betű, szám, írásjel, speciális jel stb.) eltévesztéséből (ti. gépelési hiba), illetve a lexémák szintjén keletkező, egyszerűbb helyesírási, nyelvhelyességi hibákból származik, míg stilisztikai, tipográfiai hibákból áll a kisebbik rész. A jó, szószintű helyesírás- és nyelvhelyesség-ellenőrző programok általában a jelentkező hibák 80—85%-át képesek kiszűrni, a maradék 15—20% javítására a szó szintjénél nagyobb szerkezeti egységeket is felismerő programra van szükség.

Egyre nagyobb az igény arra, hogy a — főként az európai integráció és globalizáció miatt — jelentkező nagy mennyiségű fordítást gépileg gyorsítsuk. Különbséget kell tennünk a piacon ma fellelhető digitális szótárak, egyszerű szótárazó programok és a valódi, magas színvonalú fordító programok között. Az utóbbiakból csak nagyon kevés, nagyon drága rendszer létezik a világon. A Prószéky—Kis szerzőpáros érdekes párhuzamot von a jó számítógépes fordítórendszerek és a világ legjobb sakkautomatáinak működési elve között. Ezek az eszközök a világ leg-tökéletesebb sakkozóinak megoldásait, szituációit „tanulták meg”, és közülük képesek rendkívül gyorsan az aktuális helyzetnek megfelelő analógiát keresni. A jó számítógépes fordítóprogramok mindegyike rendelkezik ún. fordítómemóriával, amelyik, a sakkautomatához hasonlóan, az éppen fordítandó szöveghez hasonló, egyszer már emberi fordító által megoldott változatot, analógiát keres.

A nyelvi információtechnológia az ember szövegalkotását bonyolult rendszereivel kiegészíti, segíti, gyorsítja, pontosítja, de az emberi munkát helyettesíteni nem képes. Prószéky Gábor és Kis Balázs kötetéből megtudhatjuk, hogy milyen nyelvi modellre épül, és a gyakorlatban hogyan működik a számítógépes szövegkezelés. (Prószéky Gábor—Kis Balázs: *Számítógéppel emberi nyelven.. SZAK Kiadó, Budapest, 1999.*)

Bódi Zoltán

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság Biotechnológia 2000 pályázatára

A pályázat célja a magyar biotechnológiai vállalkozások versenyképességének javítása, korszerű, magas értéket képviselő, piacképesse váló biotechnológiai termékek, eljárások és szolgáltatások létrehozása, amelyeknél az előnyöket az emberi egészség, a környezet veszélyeztetése nélkül, az etikai követelmények figyelembevételével lehet elérni, részben visszatérítendő támogatások útján, illetve egyes előre meghatározott témáknál visszatérítési kötelezettség nélkül.

A fő témakörök:

- I. Prioritás: Élelmiszer-biztonság**
- II. Prioritás: Biomassza-hasznosítás, bioremediáció, biokonverzió**
- III. Prioritás: Fitotechnológia**
- IV. Prioritás: Biomedicina**
- V. Prioritás: Biofarmakológia**

A támogatás mértéke a projekt teljes költségének az 50%-a, kis- és középvállalatok esetében 60%-a lehet. A visszatérítés mértéke általánosan a megítélt támogatás 50%-a, ami az igénybe vehető visszatérítési kedvezményekkel, a költségektől függően 25%-ra csökkenthető, de egyes, előre meghatározott, a kiírásban megjelölt témáknál azok szakmai tartalma, hosszú távú haszna és kiemelt társadalmi fontossága révén 0%, vagyis az OMFB-támogatás visszatérítés-mentes.

BEADÁSI HATÁRIDŐ: 2000. március 15.

Pályázati űrlap kapható az alábbi címeken:

OMFB, 1052 Budapest, Szervita tér 8.
tel.: 3175-900
internet: www.omfb.hu

HIBAIGAZÍTÁS

Januári lapszámunk 116. oldalának első sorában 22,5 milliárd helyett 2,5 milliárd olvasandó. A szerző és olvasóink szíves elnézését kérjük. — *A szerk.*

A kiadásért felelős az Akaprint Kft. ügyvezetője
Nyomdai munkák: Akaprint Kft. 24086
Felelős vezető: Freier László
Szerkesztőségvezető: Hernádi Miklós
Megjelent: 11.2 (A/5) iv terjedelemben
HU ISSN 0025-0325